

Elena ZGÂRCIBABĂ

UNELE CONSIDERAȚII REFERITOARE LA VERBUL A TREBUI

După cum s-a menționat în literatura de specialitate, *a trebui* este un verb foarte „capricios” [1], care a suscitât atenția mai multor specialiști. Un capitol întreg îi dedică profesorul A. Ciobanu, luând în discuție norma și potențele combinatorii ale verbului dat, precum și cauzele extinderii modelului *trebuie de...* [2]. De asemenea, *a trebui* a constituit obiectul discuției în articolele consacrate verbelor semiauxiliare semnate de V. Guțu, Gh. Nedioglo, C. Săteanu, Șt. Hazy, D. Irimia, C. Dimitriu ș.a. Particularitățile semantice, sintactice ale verbului dat au fost analizate și de Gh. Constantinescu într-un studiu dedicat în întregime verbului *a trebui* [3].

Chiar de la început e necesar a consemna faptul că *a trebui* manifestă două valențe: verbală și adverbială. În cea de-a doua valoare el are două sensuri: de probabilitate, fiind sinonim cu adverbul *probabil* (trebuie că vine), și de posibilitate, echivalând cu adverbul *posibil* (trebuie să fi plecat). Un exemplu: „Îmbrăcămintea de vară a acesteia data aproximativ și fotografia, care trebuie să fi fost de prin 1908 sau 1909” (G. Călinescu, *Scrinul negru*, p. 57).

Valoarea verbală a lui *a trebui* rezidă în caracteristicile gramaticale și semantica, statutul său de verb predicativ sau semiauxiliar.

În calitate de verb predicativ e utilizat cu sens personal tranzitiv de „a cere” (transmis din vechea slavă), de „a folosi”, „a întrebuința” (tot din slava veche), de „a considera folositor” (ceva) și de „a merita” – sensuri atestate în lucrări din sec. XVI-XVII, luate în discuție de Gh. Constantinescu [4].

Sensul fundamental al verbului este „a avea nevoie” (de ceva), se utilizează cu un pronume în dativ, care este un subiect logic. Cu acest sens verbul este predicativ, personal intransitiv. Cu sens impersonal intransitiv *a trebui* devine semiauxiliar. Diferența aceasta o putem observa în baza exemplelor: „De ce trebuie să știi?” și „De ce-ți trebuie s-o știi?”. În primul caz *trebuie* are sensul impersonal „e necesar”, iar în al doilea *a trebui* este utilizat cu funcție predicativă, cu sensul de „a avea nevoie”, iar pronumele *-ți* indică subiectul logic. În această poziție *a trebui* este predicativ chiar dacă are în distribuție un alt verb.

E de semnalat faptul că *a trebui* e considerat predicativ dacă are în distribuția dreaptă un substantiv: [5]

„Nu-mi trebuie a ta *milă*, nu vreau a tale daruri” (V. Alecsandri, *Opere*, II, p. 72).

„Nu-mi trebuie mâncare, nu-mi trebuie apă. Am ajuns ca la un scaun de judecată a lui Dumnezeu, unde trebuie să îngenunchez” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 89).

În calitate de semiauxiliar *a trebui* este considerat cel mai instrumentalizat fapt datorat utilizării impersonale, spre deosebire de valoarea predicativă în paradigma completă, deși unii cercetători (V. Marin) [6] îl consideră și în postura dată unipersonal.

Anume cu sensul impersonal intransitiv se utilizează ca semiauxiliar, având în distribuție un alt verb.

Mai e de adăugat că *a trebui*, ca semiauxiliar, este unipersonal și invariabil. Tendința de a-l acorda cu subiectul are mai multe explicații: Gh. Dragomirescu susține că aceasta e o influență livrescă, datorându-se limbilor franceză și germană [7], C. Săteanu notează că acordul semiauxiliarului cu subiectul este dovada relației de solidaritate reciprocă dintre cele două verbe, care au un subiect comun [8].

V. Guțu consideră acordul respectiv ca o consecință a faptului că vorbitorul conștientizează cele două verbe drept o singură unitate predicativă cu un subiect unic [9]. Prof. A. Ciobanu califică acest fenomen de factură populară ca fiind o utilizare „personalizată” a verbului *a trebui* [10] în distribuție cu participiul.

Luând în discuție ocurența dreaptă a verbului *a trebui*, putem semnaliza faptul omnicunoscut că în limba română contemporană el selectează doar conjunctivul; infinitivul a fost utilizat uneori de către scriitorii din sec. al XIX-lea. Concurența dintre conjunctiv și infinitiv are la origine o influență balcanică. La ora actuală această concurență s-a încheiat cu eliminarea totală a infinitivului care se întrebuiștea după verbul *a trebui*.

Distribuția supinală a verbului *a trebui* este considerată neliterară. Menționează și A. Ciobanu în studiul *Norma și potențele combinatorii ale verbului a trebui* [11]. Corectitudinea utilizării verbului *a trebui* este luată în discuție de I. Condrea, care specifică natura impersonală prin conținut și unipersonală prin formă a acestuia, pronunțându-se pentru o exprimare îngrijită, care prevede excluderea supinului din distribuția verbului dat [12]. Cu toate acestea, se mai întâlnește în literatura artistică și, mai des, în publicistică.

Iată un exemplu: „Păpușoi, slavă Domnului, ajung la genunchi, grăul mâine-poimâine dă în spic, se ridică de dincolo răsărita, atâta doar că de prășit ar mai trebui o dată” (I. Druță, **Scrieri**, p. 97).

După opinia lui N. Mățaș, în situații de acest fel, când topica este inversată, supinul nu mai este parte componentă a predicatului verbal compus, ci îndeplinește funcția de subiect gramatical al propoziției, iar *a trebui* este predicativ [13].

Cea mai mare frecvență în limbă o are distribuția lui *a trebui + conjunctiv* care se întâlnește în toate stilurile limbii.

Pentru confirmare, propunem o statistică a frecvenței distribuționale cu modul conjunctiv pe paginile literaturii artistice.

Tabelul 1

Autorul	Opera	Pagina	Distribuții cu conjunctivul	Distribuții cu particiul
I. Brad	<i>Muntele sfânt</i>	3-103	23	1
N. Breban	<i>Don Juan</i>	11-111	45	4
G. Călinescu	<i>Scrinul negru</i>	10-110	25	2
I. Creangă	<i>Opere, vol. I</i>	75-175	17	2
I. Druță	<i>Scrieri, vol. I</i>	12-112	29	4
M. Eminescu	<i>Geniu pustiu</i>	21-121	26	1
F. Neagu	<i>Îngerul a strigat</i>	5-105	25	2
I. Neculce	<i>O samă de cuvinte</i>	21-121	4	–
M. Preda	<i>Marele singuratic</i>	7-107	55	6
M. Sadoveanu	<i>Baltagul</i>	20-120	47	2
D. Săraru	<i>Niște țărani</i>	5-105	25	–
Z. Stancu	<i>Șatra</i>	24-124	30	2

În calitate de semiauxiliar a *trebui* poate lua forma indicativului sau condiționalului, dar frecvența este inegală atât de la un mod la altul, cât și de la un aspect temporal la celălalt. În baza fișierului am stabilit o frecvență mai înaltă a indicativului față de condițional, iar timpul prezent al indicativului are o utilizare evident superioară celorlalte timpuri.

Sporadic, este utilizat perfectul simplu și perfectul compus, ceva mai des se folosește imperfectul, iar prezentul condiționalului este avansat de perfect.

Pentru ilustrarea celor menționate reproducem sondajul efectuat în opera lui M. Sadoveanu și Z. Stancu (100 de pagini).

Tabelul 2

Autorul	Opera	Indicativ						Condițional	
		Prezent	Imperfect	PS	PC	MCP	V	Prezent	Perfect
M. Sadoveanu	<i>Baltagul</i>	19	3	1	1	–	–	1	1
Z. Stancu	<i>Șatra</i>	15	7	–	–	–	5	2	–

„Vai, cât trebuie să aștepte uneori omul o fericire visată!” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 75).

„Omul trebuie să-și consume prin ficțiuni instinctul de catastrofă...” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 91).

„Cu orice chip trebuia să-și înfrângă suferințele, să se stăpânească și să aibă răbdare” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 69).

„Arhitectul se închipui cu câteva decenii în urmă, liber, și trebuie să admită că, dacă ar fi întâlnit-o atunci așa cum era acum, s-ar fi îndrăgostit neapărat de ea” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 98).

„Ar trebui să mă bucur, în definitiv, că am frați și surori chiar și vitregi” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 70).

„Arhitectul ar fi trebuit să spună, având în vedere că se consideră tânăr și liber: «Ai vrea să fii soția mea?»» (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 104).

Ar mai fi de remarcat fenomenul de hipercorectitudine în utilizarea valorii de semiauxiliar a verbului *a trebui* – acordul lui cu subiectul propoziției:

„Legile noastre, păstrate din bătrâni, trebuie să se împlinească fără nici o abatere” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 26).

Această formă sufixată a lui *a trebui* pătrunde și în stilul științific, deși mai moderat, remarcă N. Mățaș [14], forma invariabilă fiind preferată celei din paradigmă.

E de notat și faptul că *a trebui* selectează în special conjunctivul prezent și numai în cazuri rare este utilizat și conjunctivul perfect:

„Când suna, știam ca Ramses trebuia să fi murit” (M. Eminescu, **Poezii**, p. 253).

În afară de conjunctiv perfect în distribuția lui *a trebui* apare și forma de prezumtiv prezent (el *trebuie să fi răsând* și acum) [15].

În cazul acesta, *a trebui*, chiar dacă se utilizează și la imperfect (Gh. Constantinescu, valoarea adverbială corespunde unei forme fixe, împietrite, de prezent indicativ persoana a III-a singular, echivalente cu adverbele de mod predicative *probabil, poate sau posibil*, p. 16), are valoare adverbială: *probabil să fi murit, probabil să fi răsând* [16]. Nici forma de timp, mod a verbului *a trebui* și nici preferința pentru o anumită distribuție a verbului următor nu confirmă valoarea de adverb al lui *a trebui*. Nu putem stabili exact indicii formali pentru a determina valoarea adverbială, în afară de cazul când după *a trebui* urmează conjuncția *că*: *trebuie că vine, trebuie că a plouat*. În celelalte cazuri valoarea adverbială a lui *a trebui* o putem deduce în baza contextului, adică reieșind din parametrii semantici: substituirea cu adverbele de mod respective.

La cele spuse mai adăugăm că valoarea adverbială a verbului *a trebuie* mai puțin frecventă în limba română, preponderente fiind construcțiile cu modul conjunctiv prezent care realizează funcția de predicativ verbal compus.

Distribuția cu un participiu a lui *a trebui* este, statistic vorbind, destul de modestă (a se vedea tabelul 1), dar ea a ridicat foarte multe probleme în ceea ce privește interpretarea sintactică a construcției date.

Se conturează două variante de interpretare:

– sintetică: *a trebui* + participiu = predicat verbal compus.

– analitică: *a trebui* – predicat verbal simplu, iar participiul – o altă unitate sintactică.

În cazul interpretării bifuncționale a construcției în discuție, participiul cu formă variabilă este interpretat, în virtutea acordului cu subiectul, ca element predicativ suplimentar (atribut circumstanțial / completiv), participiul, fiind considerat adjectiv de proveniență participială cu dublă subordonare, în exemple de tipul: *balanța trebuie echilibrată și cererea aceasta vine rezolvată de cineva* [17].

Aceeași formă variabilă este atestată ca participiu trecut pasiv cu funcție predicativă constituind o subordonată subiectivă (*Trebuie stimulat acest efort pozitiv*) ori o completivă directă (*Și trebuie să luptate războaiele aprinse* (M. Eminescu) [18]).

Prin intermediul argumentelor invocate, se susține că modul nepersonal nu este predicativ propriu-zis și intră în relații cu subiectul doar în *construcții participiale subiective* de tipul: *trebuie luate măsuri* [19].

În literatura de specialitate se mai face distincție între forma invariabilă a participiului de pe lângă *a trebui* care poate fi pasivă (provenită dintr-un verb tranzitiv: *trebuie văzut, trebuie acționat*) sau activă (de la un verb intransitiv: *trebuie venit, ar trebui stat la aer proaspăt*). Ambele forme sunt echivalente cu modul conjunctiv: *trebuie să se vadă, trebuie să acționeze, trebuie să stea*, beneficiind de un tratament similar: construcții participiale subiective [20].

Informația privind interpretarea sintetică a construcției *a trebui + participiu* este mai sumară – în treacăt amintește V. Guțu despre un participiu cu sens pasiv care este echivalentul unui conjunctiv pasiv (*piesa trebuia jucată – trebuia să fie jucată*) [21], iar Șt. Hazy notează: construcțiile formate din *a trebui + participiu* au valoare pasivă [22].

Mai mult insistă în interpretarea diferitelor forme de participiu în distribuția lui *a trebui* C. Dimitriu, care face delimitarea între formele variabile și invariabile ale participiului și admite, în calitate de element al predicatului verbal compus, doar forma invariabilă: *trebuie subliniat* [23].

În cea ce ne privește, admitem interpretarea sintetică a construcției discutate atât în cazul participiului invariabil, cât și al celui variabil.

În cazul participiului variabil avem de-a face cu o structură de suprafață, obținută dintr-o structură de adâncime: „Războaiele *trebuie luptate*” (M. Eminescu). Războaiele *trebuie să fie luptate*. Așadar, binomul V_1 (*a trebui*) + V_2 (conjunctiv pasiv) va constitui un predicat verbal compus cu sens modal. Cele două structuri sunt sinonime din punct de vedere sintactic, având una și aceeași funcție.

În baza fișierului s-a constatat că în majoritatea exemplurilor este utilizat participiul variabil provenit dintr-un verb tranzitiv:

„Hotărât, trebuie consultat hazardul!” (M. Preda, **Marele singuratic**, p. 57).

„Vreau să spun că mortul trebuie îngropat aici” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 80).

„Tu ești ca o vioară în care sunt închise toate cântările, numai ele trebuie trezite de-o mână măiastră...” (M. Eminescu, **Geniu pustiu**, p. 60).

Dacă ne referim la nuanțele de modalitate ale semiauxiliarului *a trebui*, e necesar a menționa că este mult redusă sfera acestora în comparație cu ale verbului *a putea*, dominantă semantică fiind *necesitatea*. Palitra nuanțelor de necesitate a fost ingenios observată de Gh. Nedioglu: de la necesitatea satisfacerii nevoilor de toate zilele până la necesitatea fatală a imperioaselor legi ale naturii, de la necesitatea logică până la necesitatea determinată de un simplu capriciu, de la necesitatea provocată prin constrângere până la necesitatea obligației morale, de la necesitatea inexorabilă a hotărârilor destinului până la necesitatea înfățișată ca un deziderat, de la necesitatea impusă de rațiune până la necesitatea dictată de puterea unui sentiment, de la necesitatea aspirației până la necesitatea izvorâtă dintr-o adâncă credință, de la necesitatea acțiunii sigure până la necesitatea probabilă a acțiunii [24].

V. Guțu îi atribuie patru nuanțe de modalitate: necesitatea (obliga-

ția), conformitatea cu o situație dată, probabilitatea, posterioritatea în trecut [25].

Cercetătoarea timișoreană M. Borchin atestă pentru *a trebui* următoarele nuanțe de modalitate ale verbului: obligativitatea, necesitatea, probabilitatea, persuasiunea [26].

Analizând faptele de limbă, am stabilit următoarele valori de modalitate ale semiauxiliarului *a trebui* în binomul $V_1 + V_2$ (conjunctiv).

1. **necesitatea**: „...și asta, cât îi de bună și blajină, tot are o coastă de drac într-însa, care trebuie scoasă numaidecât...” (I. Creangă, **Opere**, p. 141).

„...și știut este că un călugăr trebuie să trăiască și să moară în cămeșa în care și-a căpătat sfântul său cin” (C. Hogaș, **Pe drumuri de munte**, p. 26).

– necesitatea impusă de destin: „Cineva tot trebuia să moară și fiecare gândea că vor muri alții, iar că rândul lui la moarte va veni mai târziu...” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 105).

2. **probabilitatea**: „Ce nenorocit trebuie să fi fost când reamintirea îi schimbă fața...” (M. Eminescu, **Geniu pustiu**, p. 102).

„Văd că vine argatul înainte de vreme. Trebuie să se fi întâmplat ceva” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 27).

„El tot căzut undeva trebuie să fie” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 77).

3. **obligăția**: „...biata noră ... de voie, de nevoie, trebuie să se scoale, să sărute mâna soacrei și să-i arăte ce-a lucrat” (I. Creangă, **Opere**, p. 77).

„Ajunsese, sărmanul, la vârsta când meșterul trebuie să transmită tainele meseriei lui ucenicilor săi...” (I. Druță, **Scrieri**, I, p. 81).

„Nici eu, nici bunică-mea n-am știut de acestea – și-n legea noastră trebuie să trăiești și tu” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 26).

4. **persuasiunea**: „Și trebuie să știți că între oameni cea mai mare parte sunt dobitoace, care trebuie să țină din frâu...” (I. Creangă, **Opere**, I, p. 160).

„Ființa ei începea să se concentreze asupra acestei umbre, de unde trebuia să iasă lumină” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 47).

„Legile noastre, păstrate din bătrâni, trebuie să împlinite fără nici o abatere” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 26).

Dintre cele patru nuanțe de modalitate atestate la semiauxiliarul *a trebui*, cele mai frecvente sunt de necesitate și probabilitate, nuanța de persuasiune se îmbină deseori cu cea de obligativitate (vezi ultimul exemplu de mai sus). În unele cazuri e greu a defini nuanța de modalitate: „Cât foc trebuie să zacă în trupurile arămii sau negricioase!” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 105) – nuanța de probabilitate se amalgamează cu cea de posibilitate, de certitudine, de admirație, astfel conturându-se ideea unei polivalențe semantice, a complexității actului lingvistic, care nu poate fi închisat în tipare.

Verbul *a trebui* poate fi însoțit de un alt semiauxiliar, astfel exprimând o modalitate dublă a acțiunii ce urmează a se înlăptui: „Nu mai voi să fug de la tatăl-meu, căci trebuie să caut a-mi uita nenorocirea, de se poate, prin o altă nenorocire...” (M. Eminescu, **Geniu pustiu**, p. 106).

„Când Dumnezeu dă o biruință unui nemernic, este un semn pe care trebuie să-l știm a citi” (M. Sadoveanu, **Zodia cancerului**, p. 32).

Așadar, limba română cumulează, în unele cazuri, într-un singur cuvânt, mai multe nuanțe de modalitate, iar în altele recurge la varianta „analitică”: *trebuie să caut a uita, trebuie să știm a citi...*

Din faptele discutate putem deduce următoarele:

1. *A trebui* este unul dintre cele mai „capricioase” verbe datorită ambiguității sale lexico-gramaticale.

2. *A trebui* este predicativ doar în distribuție cu un substantiv și când este însoțit de pronumele personal în dativ cu funcție de subiect logic.

3. În distribuție cu un verb la conjunctiv sau participiu variabil și invariabil alcătuiește o unitate indisolubilă, îndeplinind funcția sintactică de predicat verbal compus.

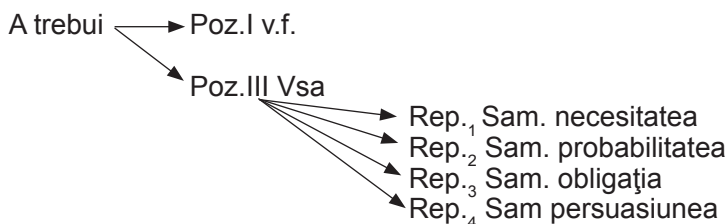
4. În calitate de semiauxiliar verbul *a trebui* este personal intransitiv și impersonal intransitiv.

5. Distribuția supinală cu verbul *a trebui* nu este recomandabilă ca normă literară.

6. Infinitivul în distribuție cu *a trebui* în limba română contemporană e substituit în totalitate de conjunctiv. Se întâlnește doar în textele vechi și în cele din sec. al XIX-lea, considerându-se o construcție arhaică. În textele moderne se întâlnește atunci când între *a trebui* și infinitiv sunt intercalate alte elemente sau din necesitate de versificație.

7. *A trebui*, în calitate de semiauxiliar, dezvoltă următoarele nuanțe: necesitatea, obligativitatea, probabilitatea, persuasiunea, precum și altele care se asociază acestora.

Schema reprezentărilor verbului semiauxiliar *a trebui* este următoarea:

NOTE

¹ Mătcaș, N., *Meandrele unei construcții* // Cultivarea limbii, Chișinău, 1982, p. 28.

² Ciobanu, A., *Limba maternă și cultivarea ei*, Chișinău, 1988, p. 225-263.

³ Constantinescu, Gh., *Particularitățile semantice și sintactice ale verbului a trebui* // LR, XIX, 1970, nr. 1, p. 15-24.

⁴ *Ibidem*, p. 16.

⁵ Guțu, V., *Semiauxiliare de modalitate* // SG, 1956 vol. I, p. 70; Nedioglu, Gh., *Predicatul verbal* // LR, 1956, nr. 3, p. 43.

⁶ Apud N. Mătcaș., *op. cit.*, p. 28.

⁷ Dragomirescu, Gh. N., *Auxiliarele modale* // L.L., 1963, nr. 7, p. 247.

- ⁸ Săteanu, C., *Predicatul compus // Cercetări de lingvistică* (Cluj), 1966, XI, nr. 2, p. 251.
- ⁹ Guțu, V., *op. cit.*, p. 69.
- ¹⁰ Ciobanu, A., *op. cit.*, p. 256.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 239-256.
- ¹² Condrea, I., *Utilizarea verbului a trebui // LR*, 1999, nr. 1, p. 49-50.
- ¹³ Mătcaș, N., *op. cit.*, p. 33.
- ¹⁴ Mătcaș, N., *op. cit.*, p. 29.
- ¹⁵ Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române*, Iași, 1999, p. 400.
- ¹⁶ Guțu, V., *op. cit.*, p. 68; Constantinescu, Gh., *op. cit.*, p. 18.
- ¹⁷ Dimitriu, C., *op. cit.*, p. 424.
- ¹⁸ Constantinescu, Gh., *op. cit.*, p. 22.
- ¹⁹ Neamțu, G. G., *Predicativul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 157-157.
- ²⁰ *Idem*, p. 159.
- ²¹ Guțu, V., *op. cit.*, p. 68.
- ²² Hazy, Șt., *Predicativitatea: determinare analitică contextuală*, Cluj-Napoca, 1997, p. 59.
- ²³ Dimitriu, C., *op. cit.*, p. 422.
- ²⁴ Nedioglu, Gh., *op. cit.*, p. 43.
- ²⁵ Guțu, V., *op. cit.*, p. 67.
- ²⁶ Borchin, M., *Particularități morfosintactice ale semiauxiliarelor de modalitate // AUT*, 1995, p. 55.
- ²⁷ DLRLC, vol. IV, București, 1957, p.5 95.

SURSE

1. V. Alecsandri, *Opere*, vol. II, Chișinău, Editura Hyperion, 1991.
2. I. Brad, *Muntele sfânt*, București, Editura Demiurg, 1991.
3. N. Breban, *Don Juan*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
4. G. Călinescu, *Scrinul negru*, București, Editura Eminescu, 1977.
5. I. Creagă, *Opere*, vol. I, Chișinău, Literatura artistică, 1989.
6. I. Druță, *Scrieri*, vol. I, Chișinău, Literatura artistică, 1989.
7. M. Eminescu, *Geniu pustiu*, Chișinău, Litera, 1997.
8. M. Eminescu, *Opere*, vol. I, Chișinău, Gunivas, 2001.
9. C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*, București, Minerva, 1988.
10. F. Neagu, *Îngerul a strigat*, București, Editura Eminescu, 1991.
11. I. Neculce, *O samă de cuvinte*, București, Editura Ion Creangă, 1990.
12. M. Preda, *Marele singuratic*, Oradea, Editura Marin Preda (după ediția M. Preda, *Marele singuratic*, Editura Cartea Românească, București, 1972).
13. Dinu Săraru, *Niște țărani*, București, Editura Eminescu, 1975.
14. M. Sadoveanu, *Baltagul și șapte povestiri*, Chișinău, Litera, 1996.
15. Z. Stancu, *Șatra*, Chișinău, Universitas, 1992.